

СЕКЦІЯ 8

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ. ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

ІМПЕРСЬКИЙ ОБРАЗ РОСІЙСЬКОЇ «ВЕЛИЧІ» ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ІМПЕРСЬКУ ПСИХІКУ РОСІЯН

THE IMPERIAL IMAGE OF RUSSIAN "GREATNESS" AND ITS INFLUENCE ON THE IMPERIAL PSYCHE OF RUSSIANS

У статті проаналізовано феноменологію імперського образу «величі», його психологічну природу, особливості, динаміку, інваріантність при змінах модусів вияву. Наголошено, що він є онтологічною основою психічної екзистенції імперців на індивідуальному, груповому, макрорівні і впливає на: сприйняття росіянами своєї ідентичності, самопрезентацію, сприйняття інших; їх поведінкові реакції стосовно «чужих», влади, відношення до себе; на емоційно-вольову сферу (почуття захоплення імперськими успіхами, емоційну підтримку «своїх» насильників, вивищення себе у своїй самосвідомості над іншими, гордістю, переживання психічної травми з приводу розпаду імперії, агресивність); ригідність міжнародного спілкування, невизнання своєї імперськості як девіації за демократією, громадянський інфантилізм, авторитаризм; неусвідомлення колективної тіні (жорстокості, нечутливості до життя, комплексів зверхності/меншовартості, ксенофобії, шовінізму, антидемократизму, великодержавності, неприйняття розпаду імперії як норми, неготовності визнавати права менших держав на власне самовизначення і незалежне від імперії існування, страху перед владою, інтелектуального обслуговування її імперських комплексів, фобій щодо сепаратизму, стигматизації «ворогів»), відокремлення себе через образ від єдиного буття, спотворення лібідо); обмеження свободи, зокрема в науці психології; дисбаланс архетипів анімуса та аніми, персони, активізація захисних механізмів імперського еґо, проєкції, породження еґоцентризму, імперського еґоїзму, циклічні війни, нездатність імперців помічати імперські когнітивні дисонанси.

Ключові слова: образ, імперія, імперський образ «величі», комплекси, психічна травма, архетипи, війна.

The article analyzes the phenomenology of the imperial image of "greatness", its psychological

nature, peculiarities, dynamics, and invariance when the modes of manifestation change. It is emphasized that this image serves as the ontological basis of the mental existence of the imperials at the individual, group, and macro levels, and it affects numerous aspects, for instance, Russians' perception of their identity, their self-presentation, perception of others, behavioral reactions in relation to "strangers", authorities, attitude towards themselves. It also has influence on the emotional-volitional sphere (feeling of admiration for imperial successes, emotional support of "their" offenders, their superiority over others in their self-consciousness, pride, experiencing mental trauma due to the collapse of empires, violence); rigidity of international communication, non-recognition of their imperialism as a deviation from democracy, civil infantilism, authoritarianism. The imperial image of "greatness" impacts the lack of awareness of the collective shadow, which manifests itself through aggressiveness, cruelty, insensitivity to life, superiority and inferiority complexes, xenophobia, chauvinism, anti-democracy, great-power ideology, failure to accept empire collapse as the norm, unwillingness to recognize the rights of the minorities to their own self-determination and existence independent from the empire, fear of authorities and intellectual maintenance of their imperial complexes, phobias about separatism, stigmatization of "enemies", one's separation from sole existence, and distortion of libido. Moreover, it has effect upon the restriction of freedom, especially, the creative freedom in sciences, such as psychology. Finally, the influence of the imperial image of "greatness" on the imbalance of animus and anima archetypes forms the persona, activates the defense mechanisms of the imperial ego and projections, giving rise to egocentrism and imperial egoism, cyclical wars, inability of imperials to notice imperial cognitive dissonances.

Key words: image, empire, imperial image of "greatness", complexes, mental trauma, archetypes, war.

УДК 159.923.33(=161.1):323.14
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.52.38>

Буркало В.В.

к.філос.н., доцент,
доцент кафедри політології
і державного управління
Ужгородський національний університет

Постановка проблеми. Війна і окупація росією української території, щоденні обстріли, сотні тисяч загиблих, стерті міста, злочини проти людяності, підтримка росіянами новітнього варварства – це не тільки цивілізаційний шок і стрес для здорової психіки, а й привід осмислення того прихованого в психічному соціумі, що породжує подібне. Виникає питання про те, що саме живить російську вікову агресію. Чи є якийсь образ, і яка його природа, що уможливорює російські

війни в XXI ст. за інформаційної прозорості, після трагедій двох світових воєн, неприйнятності війни як засобу розв'язання конфліктів і форми відносин між людьми, народами?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Росія донедавна розглядалась як одна із пострадянських країн, яка після розпаду СРСР шукає свій шлях до розбудови демократії. Та лексеми «союз», «федерація» в назві СРСР і російська федерація з їх формальними атрибутами федералізму є термінологічними

маніпуляціями. Їх психологічна суть – створення ілюзії сприйняття, яка блокувала б розуміння громадянами, науковцями цих політичних утворень як варіативних форм російської імперії, за якими ховається її імперський інваріант. Розв’язані за президенства Б. Єльцина, В. Путіна 2 чеченські війни, війна з Грузією 2008 р., анексія Криму, частини Донбасу в 2014 р., 4 терміни В. Путіна при владі зі збільшенням терміну перебування з 4 до 6 років, можливістю його переобрання ще на 2 терміни в 2024 і 2030 р. через підтримані росіянами поправки до конституції, експансіонізм режиму, неспровокований напад в 2022 р. й триваюча фаза війни з Україною увиразнили імперську природу росії й росіян.

Природа імперськості досліджувалась в українській науковій літературі не надто активно. «Імперці», «імперська свідомість», «імперськість», «імперська травма», «сприйняття», «імперський образ», «велич», тощо – ці, окрім слова «імперія», поняття, природа позначуваних ними явищ, психологічний вимір специфіки (політичної, культурологічної тощо) недостатньо порівняно із зарубіжними напрацюваннями [16; 21–24; 26], відрефлексовані у вітчизняній літературі, та все ж є предметом осмислення й аналізу [5; 6; 7; 11]. У росії, окрім поодиноких критичних доробків [15], імперське мислення блокує саморефлексію над власною екзистенцією або вихваляє, породжує її апологетів [12]. Психологічні особливості досліджуваного, його міждисциплінарність потребують опрацювання і знань з історії, політології, культурології, соціології, літературознавства, історії міжнародних відносин, дипломатії тощо, а також у межах психологічних дисциплін, напрямків, шкіл. Перед українськими психологами стоїть складне завдання. Але цинічна відкрита війна Росії, спрямована на знищення української ідентичності, вимагає відповідних зусиль та уваги науковців, зокрема психологів.

Мета статті – проаналізувати психологічну природу, специфіку варіативності модулів функціонування російського імперського образу «величі», прояв динаміку, значимість, вплив, приховані інтенції його психічного змісту, що живлять імперську суть агресивної поведінки російської вояччини і переважно не зустрічають опору навіть поміж російських гуманітаріїв, отримують підтримку з боку пересічного росіянина.

Виклад основного матеріалу. Образ є в основі образного мислення як однієї з форм мислення. Образ формує відповідну картину світу суб’єкта, спрямовує активність носія образу, його адаптацію, прагнення змін себе і інших відповідно до образу. Образи – живі структури психіки, а психіка – «наймогутніший факт у людському світі. Це матір усіх людських

фактів, культури і навіть людиновбивчої війни» [18, с. 153]. Імперія – політико-психологічний продукт демократично незрілої культури, що відображає громадянську, а отже, і психічну незрілість людини і соціуму. Вона є архаїчною формою організації держави і соціуму. Імперія, зокрема російська, заснована на:

- пануванні метрополії (московії) щодо колоній, жорсткій централізації влади на чолі з авторитарним лідером та правлячою елітою (політичний аспект);

- використанні агресивних війн, поглинанні і пограбуванні нових територій, перерозподілі ресурсів (людських, природних, фінансових, культурних, інтелектуальних, технологічних) в інтересах правлячої верхівки, соціальних груп, що є соціальною опорою імперії (дворянство за царату, номенклатура і робітничий клас в СРСР, олігархія в Росії разом з апаратом примусу (армія, поліція, спецслужби, чиновництво), без якого імперія б не функціонувала в інтересах домінуючого етносу (економічний аспект);

- створенні для таких груп соціальних (кар’єра, соціальна вертикальна та горизонтальна мобільність, житло, культурно-освітні переваги) переваг (соціальний аспект);

- асиміляції, денационалізації (зросійщенні) із заборону чи витісненням національних мов, штучними диспропорціями на користь імперського етносу в можливості отримати якісну освіту, переманюванням талантів, русифікацією міст, геноцидами, насильним переселенням народів, репресіями проти культурних діячів колонізованих народів, таборами з ув’язненням всіх, хто опирається імперській нарузі, жорстким обмеженням культурних контактів з іншими народами поза межами і поза контролем імперії, імперським нав’язуванням і маркуванням культурного ландшафту мітками імперії – топонімами, героїкою, наративами.

Символами імперії наскрізь пронизується простір і час з розгалуженою мережею ідеологічного контролю за свідомістю підкорених народів, перетворенням їх в інструменти реалізації імперських проектів, з сакралізацією всього, що зміцнює імперію (культурно-ідеологічний аспект).

Отже, у психологічному відношенні імперія заснована на насильстві, залякуванні, послухові, маніпуляціях, контролі, покараннях колонізованих, їх страхів перед насиллям, меншовартості, перевагах для «іногородців», які психологічно прийняли нав’язане як нову нормальність і готові діяти в режимі правил гри імперії, долучаючись до ілюзій власної величчч імперців – носіїв імперської свідомості, перетворюючись психологічно із іногородців через внутрішню трансформацію психіки на імперських функціонерів.

У житті російського соціуму образ «величі» домінує. Ним пронизані всі сфери – політика, економіка, мистецтво, наука, освіта, спорт, церква, мова. Образ величі – ядро імперської (англ. empireness), яка є претензією імперців на імперський контроль, гегемоністське підкорення інших, панування [21, с. 20], «демонстрація влади над долею» [19, с. 60]. Образ задає структуру імперськості і зумовлює імперський зміст, характер, атрибутивні властивості, особливості російської імперської свідомості, мислення, почуттів, дій. Конкретність образу «величі» як великості живила просторовість московії, континентальний характер імперської експансії. Образ «величі» концентрується на особі князя, його титулові і перерахуванні підкорених. Кількісне збільшення територій, підкорених народів, етносів раціоналізує образ аргументами самовихваляння і самоствердження індивідуального й групового імперського его правлячої еліти, зміцнює образ ірраціональною вірою в свою винятковість, обраність. Агресивне поглинання народів, їх ресурсів модифікує просторовість образу в образ сили, могутності з «великими» полководцями, генералісімусами, армією, флотом. У звертаннях («великий государ», «ваша величність»), в гімнах («велика русь», «великий могутній радянський союз»), в неприродній двоголовості орла, що оглядає обшир, образ символізується, перетворюється на засіб маркування подій («велика жовтнева революція», «велика вітчизняна війна», «велика перемога»), осіб (царів, вождів, митців), власної культури (мови, літератури, науки, освоєння космосу), місць, споруд (великий театр), на мету розвитку (Століпінське: «Ім потрібні великі потрясіння, нам ... велика росія»), на політичну риторику і погрози [9], проекти майбутнього, утопії, дистонії, антиутопії [16], на конституційну заборону виходу колоніальних народів з путінської імперії. Задається вербальний і візуальний простір «величі» з його інтеріоризацією в процесі соціалізації. Конкретна предметна наочність образу поєднується з його абстрактністю, цілераціональною дією, ціннісною настановою. Він стає конструктом, інструментом імперської соціалізації, нумінозного впливу на слабо раціоналізовану свідомість росіян як інтуїтивно етичного інтроверта за своїм психотипом з їх легкою навіваністю щодо раціоналізованих месіанських систем подібно до марксизму.

Образ величі стає основою ідентичності і самоідентифікації («великороси»). Українці, нащадки Київської Русі, живлячи відсталу «московщину інтелектуальними силами» [13, с. 90] за Петра I, поступово стають «малоросами» з психолінгвістичним зміщенням конотації лексем [13, с. 81–96]. Вивищивши

себе в своїй самосвідомості над іншими, що «передається від ... покоління до наступного» [14], імперці нарошували гординю, тішачи егоцентризоване самолюбство, набуваючи оманливого почуття самоповаги від уявної власної первинності і вторинності решти. Самообман потребує постійного зовнішнього підкріплення, очікувань шаноби до себе з боку «не великих», зумовлює мовну ригідність у міжнаціональному спілкуванні, небажання опанувати мови народів, серед яких проживають імперці.

Здійснивши психологічне ранжування з пониженням рангу і обмеженням прав підкорених, імперці закріплюють свій психологічний статус у міфологемі «старшого брата». У свідомість індоктринується патріархальна субординація «молодший – старший», підкорення старшому, його обізнаності, правоті, силі, досвіду, знанню. Усувається рівноправність народів, можливість рівноправних відносин і співробітництва на демократичних засадах рівності. Захисний механізм імперського его з його грою ілюзій домінування закріплював таке: психологічно підлеглий статус всіх націй, етносів російській ідентичності як домінанті [5], яка єдино має право визначати «інтернаціональний» характер імперської держави, попри декларативну конституційну рівноправність, добровільність і право вільного виходу з СРСР; в імперській свідомості і семантичному полі росіян рф їх психолінгвістичне домінування над Україною в імперській формі російської мови з прийменником «на» лише щодо України (на Україні), вживаного щодо острівних держав (на Кубі) або власних територій (на Поволжі).

Великодержавність – атрибут ідентичності «великороса», магніт для закомплексованих «іногородців», позбавлених надій на власну індивідуальність за межами імперії, їх спосіб найлегшої вертикальної мобільності через імперську ідентифікацію у формі служіння правителю та імперії. Імперська самосвідомість стає самодостатньою з аргументованим апріорним правом на примус щодо тих, хто підриває життєздатність імперії. Опір імперській неволі стигматизується (зрадник Мазепа, бандерівці, чеченські бандформування, душмани). В. Васютинський зауважує: «Бути з ними у розумінні росіян — це бути під ними, це визнавати їхню вищість, їхню перевагу, захоплюватися ними. Як їм здається, вони здатні любити тих, хто все це визнав» [5]. Тож «братський» народ може вмиг перетворитися в «нацистів», яких «треба знищити як групу», що є геноцидом [7]. Це не просто психологічне несприйняття рівності, проявлене у реакції масової підтримки росіянами тривалого терору проти сусідів, а радше перверсія, яка чекає і на білорусів, якщо вони виберуть самобутність європейців.

Індекс зростання імперської величі як особистісної потреби на індивідуальному рівні

можна простежити в історичній самопрезентації монархів московії в їх титулах і самоназві (князь, великий князь, цар, імператор). Він відображає динаміку нарощування зрушень бажань власного самозвеличення в психічному аспекті монархів московії, екстеріоризованого в територіальній експансії. Інтеріоризована імпліцитна агресивність змісту імперського образу величі есплікується у вольових зусиллях монарха та правлячої групи з агресивним обмеженням волі інших суб'єктів, їх перетворення на об'єкти імперських волінь і домагань. Російська монархічна велич трансформувалась у «пролетарську» велич «вождя» («великий вождь», «вождь всіх народів»), «генсека» і, зрештою, в ліберального «президента». Проте в росії віднедавна законодавчо заборонено використовувати термін «президент» в назвах очільників «федеральних республік», як це прийнято було в Татарстані, Башкорстані, що:

- засвідчує фіктивність федералізму в імперській Росії, її власне імперську природу, яку ретельно імперці вуалюють;
- прагнення зберегти в самопрезентації вищої посадової особи росії пріоритет за метрополією;
- страх імперців перед можливістю набуття психологічної й політичної зрілості поневоленими, їх масовою індивідуалізацією, реалізацією свого права на самовизначення й незалежність від москви, тобто страх втрати «величі» метрополією, елітами, масами, що заснований на побутовому рівні [10].

Зауважимо, що назва «цар» етимологічно походить від «цезар» (з латини – “caesar”), титулу римських імператорів, і використовується самодержцями з 15 ст., а у середині 17 ст. постає тричлена формула «...всея Великыя и Малыя и Белья России самодержец» [20]. Як і прийнятий Петром I титул імператор, обидва титули вказують на: психологічну орієнтацію рацію російських імперців на «велич досягнень» саме західних володарів, попри психоемоційну близькість російських царедворців до деспотів Сходу; прийняття цих досягнень як стандартів власного самоствердження; знаходження ідеалу в минулому як зразка наслідування в майбутньому; констеляцію у свідомості образів величі, влади, території, могутності в єдиному образі «Москва – третій Рим», концептуально розгляданому в логіці імперської експансії. Оскільки два попередні Рими – Римська та Візантійська імперії – зникли, то московія (як «третій Рим, а четвертому не бути») в своєму психічному після падіння Константинополя в 1453 р. породила ментальне новоутворення – претензію на їх велич та навіть перевершення, а також переконання, що їй вдасться уникнути тієї ж долі. У груповому его правлячої еліти царату і церкви як його ідеологічної підпори ідеологема «третього Риму» була модифікацією ідеологеми «Москва – другий Київ», при-

ростом его-пожадань величі в міру посилення імперії.

Концепти «Москва – другий Київ», «третій Рим», слов'янофільства, всесвітньої пролетарської революції, світової системи соціалізму, «руського міра» – еволюційні модуси раціоналізації інваріанту «величі» у структурі імперського психічного в царській, комуністичній та путінській варіаціях. З позицій вікової психології концепт: а) «Москва – другий Київ», «третій Рим» – це стадії імперської дитини, яка нестримно прагне дорослості з наявністю взірця для наслідування; б) слов'янофільства – імперська підлітковість з претензіями на неповторну універсальність; в) всесвітньої революції, світової системи соціалізму – імперська дорослість як знання і досвід для дітей, недосвідчених, необізнаних (підкорених, сателітів, маріонеток), які повинні покладатись на старшого, довіритись, слідувати його вказівкам, підказкам, вимогам; г) «руський мір» – це радше імперська старість з внутрішнім конфліктом, за Е. Еріксоном, коли мудрість утиснута почуттями самотності, покинутості, образи на несправедливих нащадків, яких варто провчити.

Антифеміністське висловлювання «Хочеться, не хочеться, терпи моя красуне», адресоване Україні перед нападом, ймовірність якого категорично заперечувалась імперцями – не тільки свідомо настановою на насильство стосовно жінок особисто Путіна як ревнивого тирана, який вимагає покори, але і неусвідомлений вираз російського імперського анімуса стосовно аніми – душі (колективної психіки росіян). Образ величі з культом сили неодмінно утискує жіноче, яке здатне до співчуття, співпереживання, умиротворення, рівноваги, примирення, злагоди, дружніх відносин, пошуку співпраці, взаємовигоди, відмови від насильства. Століття культу імперськості знівельовало жіноче як рівновагу чоловічому в психічному росіян, підпорядкувало жіноче і чоловіче начала державі як політичному виразу величі і домінування, вторинності жінки в сім'ї, політиці, бізнесі, освіті, її ролі обслуги чоловіків, їх імперських нахилів, або з вираженим напористим жіночим анімусом, як у Катерини II, відомих пропагандисток чи тих, хто закликав своїх чоловіків гвалтувати українок. Дисбаланс між анімусом та анімою в бік чоловічого, силового, розширювального коштом жіночого, люблячого, єднавчого посилює внутрішній розрив між початками, блокує демократизацію свідомості, звужує внутрішню свободу, бачення альтернатив, посилює комплекси, внутрішню психічну, міжгрупову напругу, руйнує імперії зсередини. І навпаки, рівновага начал сприяє співпраці, відродженню цілісності на засадах демократії, добровільності (Євросоюз як «відродження» римської імперії).

Зворотна сторона величі – комплекси росіян в дуальності полюсів, шовіністичній зверхності щодо «братів» (хохли, армяшки, чухонці, грузини «гризуни» – унеможлиблюючи рівність відносин [17, с. 34]) та меншовартості щодо Заходу у формі протистояння, привабливості/запереченні чи в сором'язливому замовчуванні запозичень «сакрального», наприклад, «тато» – «папа» (від *pater, piter* в значенні батька, зберігшись в слові «Юпітер», «батько богів», побудоване на «*piter i deiew*, бог, в індоєвропейській мові» [25]) – є запозиченням окатоличеного «рара» від французького дворянства російською елітою, яка відмовлялась від нестатусної російської.

Велич – це зміст архетипу імперської російської персони, обличчя, яким вони хотіли би бути в очах інших, домагання шани до себе. Вона є компенсаторним механізмом власної безпомічності підданого царя перед диктатором, його апаратом насилля та корупції і відображає доправовий стан ментальності росіян, внутрішню запізнілу модернізацію якої зупинив червоний терор і сталінізм. Їх імперське самоусвідомлення передувало національному. Громадянська інфантильність росіян, які так і не доросли до правосвідомості, – наслідок перебудовання під сугестією імперської величі. Політичний психолог В. Кім зауважує: «Якщо ви у росіян заберете їхню імперськість, ви одночасно заберете й ідею величі, тому сучасних росіян без імперії уявити складно. Ця система ... буде вельми нежиттєздатною» [6].

Почуття зверхності водночас з комплексами громадянської неповноцінності щодо власного авторитарного режиму та щодо Заходу і їх емоційною компенсацією в агресії, шовінізмі до своїх «іногородців» (війни проти чеченців, страх перед «кавказцями», неприязнь до них, до «вузькооких») та сусідів («нацистів») – неусвідомлений архетипний зміст колективної «тіні» імперського психічного. Імперська «тінь» (агресивність, зверхність, гординя, жорстокість, нелюдність [27], брехливість, нечутливість до життя, ксенофобія, ілюзії духовності, готовність фізично знищувати будь-кого, хто опирається матриці) – основа і пружина рашизму, яка віками екстеріоризується в зовнішній експансії. Непогамована модерном за психічної незрілості з відсутністю громадянського суспільства, демократичного досвіду, з агресивністю і консерватизмом правлячих еліт, холопством науковців, митців, імперською природою московських попів, імперська «тінь» не усвідомлюється ні науковою, ні громадською елітою, періодично активізується, знаходить самовиправдання імперського еґо, як у О. Пушкіна [2], і виливається в криваві війни з сусідами, зі світом, в практики боротьби з внутрішніми ворогами. Цикл імперської екзистенції відновлюється, «тінь» себе

проявляє, щоб бути усвідомленою «самістю» і внутрішньо вже подоланою, а час існування чергової варіації імперії росіян скорочується (царська ~ 370 р., радянська ~ 70 р., пострадянська ~ 30 р.).

Образ величі вкарбовувався у підсвідомість у школі візуально, світоглядно, концептуальним наповненням. Наочна образність візуалізації здійснювалась у формі політичної, географічної карти світу, де царська, СРСР чи сьогодняшня росія є домінуючим обширом, який вимагає просторового зміщення уваги при її розгляді, руху очей, усвідомлення її необмеженості на півночі і виходу до морів-океанів на Сході й Заході. Сугестивність навіювання образу величі підкріплювалось в СРСР червоним кольором на карті, який збуджує увагу, викликає в нервовій системі радше настанову на боротьбу, ніж умиротворення. Червоні зірка, прапор як політичні символи імперії, зірки з «великим» Леніним, червоні галстуки, комсомольські (вікові групи 7–10, 11–14, 14–28 років) партквитки асоціативно формували нейронну мережу у мозку, прив'язуючи самоусвідомлення до ідентифікації себе з цим обширом, усвідомлення себе часткою цієї просторової величі. Доктринальна інтерпретація червоного кольору як крові, пролитої за «свободу трудящих» від еґотів-капіталістів додатковим імпульсом стереотипізувала мислення в замкнутому просторі рамок міркувань «велич – простір – свобода – боротьба – ми – наше» з антиномічним «вони – не ми – вороги – невільні – обмежені – малі». Такими коридорами нейромережі легко індоктринувались відповідні концепти, які відформовували свідомість мас під запити правлячої еліти з подоланням логічних, психологічних, етичних бар'єрів внутрішнього мисленнєвого опору навіюваному. Вікові групи їх легко відтворюють, а старші були і є соціальною опорою агресії Путіна.

Раціоналізація образу просторової величі йшла через її переведення в числовий вимір як однієї шостої земної суші, яку займав СРСР, з емоційно позитивною конотацією вербального захоплення, почуттям гордості за емпірично дане обдарованих долею цією даністю. Словосполучення «земної суші» надає сприйняттю глобальності і винятковості. Асоціативно у слабо рефлексивному мисленні логічним є наступний крок у сприйнятті себе як обраного, обласканого природою чи Богом бути серед великого. І тут є ще один психологічний блок ілюзії величі, коли вербальність тексту чи озвученого про 1/6 не конкретизувалась в числовій відсотковій символізації арифметичної дії над числом 1/6 як 16, 6667% цієї суші. І суть не в нумерологічних острахах щодо 6-ки, а в тім, що число 16, 6 не є вражаючим, не придатне підтримувати зовнішню ілюзію величі,

радше демістифікує, здрібнює сприйняття себе, «нас» у внутрішньому просторі імперця.

Вибірковість імперського мислення відби-рала факти, події, вибудовуючи логіку імперських нарративів, які б підтверджували власну велич. Образ Росії в кільці ворогів (у період громадянської війни, спалення Москви Наполеоном, німецька окупація), відновлення СРСР-імперії укорінили в ментальності росіян віру в свою велич, непереможність, вседозволеність, правоту. Екранізація, пропаганда все це підсилила. Сьогоднішні санкції за агресію накладаються на образи, блокуючи реалізм їх сприйняття. Енергії лібідо цих оманливих якостей замурували розум росіян у в'язницю нечутливості до ближнього, знецінення життя людини, атрофії співчуття до жертв насилля, особливо якщо воно виправдовується «дозволом» правителя. Це звільнення своєї свободи волі виконавцями від обмежень, вивільнення внутрішньої агресії, зняття відповідальності з себе, інфантильне перекидання її на владу. Велич росії в імперському сприйнятті переважає велич людяності.

Відчуття і сприйняття «величі» задає порівняння зі стандартом, суб'єктивність вибору стандарту, його зовнішню заданість, почуття задоволення/незадоволення щодо його досяжності. Стандарт територіальних загарбань попередників для чинного суб'єкта влади – відправна точка відліку. Збільшення території – ознака успішності. Задається лінійна прогресія мірила психологічної оцінки можновладця, його величі. Усвідомлення політиком такої заданості – фактор самооцінки, порівняння з пращурами, джерело внутрішньої психічної напруги, що вимагає розрядки. Титул «імператор» – спосіб фіксації власної персони в історії як першої в шереху «великих». Петро I з його завоюваннями, акцентуаціями стає «Петром Великим», де велика літера «В» навіть в антимонархічну радянську добу фіксує в масовій свідомості імперців «велич наших». Сталін стає «великим менеджером», попри демоцид [26], і разом з «великою» Катериною II [12, с. 223] дана трійця – психологічний орієнтир для Путіна, мотиватор нападу на Україну.

Корелят залежності свідомості імперської маси від їх уявлень про російську «велич» проявляється в їх виборі 5-и «великих» серед «10-ти найвидатніших осіб всіх часів і народів»: тільки «свої», 4 імперці – Ленін, Петро I, Путін, Сталін (перший у рейтингу за 2012, 2017, 2021 р. соціопитувань) і апологет імперії Пушкін [3]. Пам'ятники Сталіну в росії, Катерині II в Севастополі й Одесі – це не безневинні історичні забави, а розгортання психічних змістів «величі» колективного імперського его з трагічними наслідками. Філософ С. Грабовський в 2008 р. застерігав, що «це символ історич-

них прав ... Росії на ці землі, що ... входять до складу України». Й «історія з пам'ятником гідна психіатричної та психоаналітичної експертизи і скидається на ... циркову виставу» [4], трагізм якої тепер спостерігаємо, але психоаналітичну роботу ще не зроблено.

На груповому і макрорівні за СРСР «велич» порівняння переносилась на США, Захід як: стандарт, який треба перевершувати у кількості зброї, тон продукції на душу населення, польотів у космос, перемог на чемпіонатах світу, олімпіадах; об'єкт імперських проєкцій росіян. У росії це посилювало прагнення розкласти західну демократію і політиків корупцією, включенням їх в наглядові ради російських компаній-монополістів, отриманням престижного права (прояв архетипу імперської персони) на проведення зимової Олімпіади (Сочі, 2014 р. з держпідтримкою підміни аналізів російських спортсменів, уникнення допінг-контролю і перемогою в заліку медалей), Чемпіонату світу з футболу в 2018 р., попри анексію Криму.

Створюється своєрідний імперський психічний «геном», гештальт, що передається у спадок незалежно від історичної доби, суспільного ладу, прогресу цивілізації. Національність-носія (німкеня, грузин) є вторинною, імперська ідентичність, приріст (території, слави, здобутків, агресії) імперії – онтологічна атрибутивність. Розпад царської імперії, незалежність колоній травматизували психіку «білих», «червоних», солідаризували «класових ворогів» у їх намаганнях силою повернути в імперію Польщу, Фінляндію, Україну, Білорусь, країни Балтії, Грузію, Вірменію та інші країни (українсько-білогвардійське протистояння (1918–1920), радянсько-польська (1919–1920), радянсько-українська (1917–1921), фінська війна (1939–1940, 1941–1944 р.), грузинська (1921), введення військ (1918–1919) в Латвію, Литву, Естонію, їх окупація в 1939 р.). А розпад СРСР в імперському сприйнятті – це «геополітична катастрофа ХХ ст.». Натомість афганська війна (1979–1989 р.), експорт «революцій» є інерцією патернів імперського мислення і дії в глобалізованому відчутті себе наддержавою. Дане відчуття є закономірним продуктом еволюції образу «величі», некритичного відношення до власної поведінки. Циклічно, зокрема через 100 років, імперський реваншизм із надр психіки знов агресивно екстеріоризувався як спосіб експліцитної «солідарної терапії» (схвалення анексії) всіма партіями в парламенті рф власної травми від розпаду вже 2-ї імперії росіян – СРСР.

«Прорубав вікно в Європу» – поетична метафора легітимації анексії у свідомості російських імперців, схвальна оцінка нащадками агресії Петра I і в радянських підручниках, спосіб переключення уваги з етично

неприйняттю і її фіксації на психологічно позитивному в психічному просторі імперців, засіб цілеспрямованого навіювання, перетворення споживачів імперського продукту в «патріотів» насилля, привід для обґрунтування «споконвічності руських земель», права їх повернення силою в «рідну гавань». «Встали з колін» – наступна, вже путінська посттравматична метафора претензій на велич, обґрунтування анексії захисним механізмом імперського еґо для уникнення розвінчання його ілюзій раціональним розрізненням імперської девіації простотою логіки запитання: «Чому, коли, хто їх поставив на коліна?».

Ціна «величі» (61 911 000 жертв тільки в СРСР за 1917–1987 р. [26], долі людей) перебуває поза фіксацією уваги. Безініціативність, знеособлення є закономірним наслідком функціонування індивіда в логіці домагань і обмежень свободи в системі «імперія – авторитарний лідер (з необмеженою свободою прийняття одноосібних рішень) – авторитарно/тоталітарний режим – війна – наказ, дисципліна, послух, безвідмовне виконання ціною власного життя». Обмеження свободи лояльністю імперії, несення тягаря імперської політики посилює дисфункції імперії, її кризи, внутрішню агресію людини, яка вимагає вивільнення з надр психіки в періодичних війнах, що й спостерігаємо в діях росіян, попри завчене «Ми – за мир!», «Світу – мир!». Воно вкладається в схему К. Юнга: посилення внутрішньої напруги – невроз – психоз – масова психічна епідемія у формі політичних рухів, подій (заколоти, революції, війни). Спрямування імперською владою агресивних енергій лібідо імперських мас на зовнішнього ворога є: способом утримання еліти при владі, потребою в нових джерелах розвитку за рахунок пограбувань, приєднань. Психічна інфляція лідера, правлячої еліти за психічної дефляції мас, що психічно збурюються і відчують тимчасовий прилив спотвореної психічної енергії при «успіхові», дає ефект ейфорії («Крим – наш!»), гордоців, імперської єдності, гуртування довкола диктатора. Однак спотворене лібідо колективної тіні, коли «критична маса» росіян є «нижчою від рівня базової людяності, інакше Путін не зміг би прийти до влади і ... перетворити Росію ... в імперію» [27], має неминучі психологічні деструктивні наслідки для її носіїв.

Отже, образ «величі» в якості нейролінгвістичного програмування оволодів росіянами, нездатними помітити такі когнітивні дисонанси: «велич» і громадянська інфантильність росіян, завчена безпомічність перед авторитаризмом; «велика» культура і масова підтримка війни; «велич духовності» і масовий внутрішній терор та зовнішній державний тероризм імперії; лицемірна православність і нелюдність (порушення канону «Не вбий!»); бажання

величі та неусвідомлення її онтологічної суті: «Хто великим із вас хоче бути, хай буде слугою він вам» [1, Мв 20:26]; вербальний антифашизм і реальний рашизм; прагнення в майбутнє і занурення в середньовіччя [16].

Висновки. Розпад 2-х імперій росіян (царської, СРСР) не став приводом для усвідомлення власної імперської екзистенції, самовідтворення себе як імперців, невідповідності психічних станів, процесів в імперському організмі психічному здоров'ю демократично зрілої людини, пошуку психічних порушень у функціонуванні соціальної психіки, критичного переосмислення себе. Шанс демократизації, одужання без десталінізації, інтроспекції, без усвідомлення власної імперськості вчергове циклічно редукував в ресентимент, реваншизм, в режим функціонування Росії як імперії з неминучими війнами – продуктом психічного імперців.

Імперський образ «величі» – продукт індивідуального і колективного еґо росіян, їх претензій на особливість, контролю над іншими як компенсація безпомічності перед авторитаризмом. Попри варіативність в 3-х імперіях, образ має свій психічний інваріант (великодержавність, експансіонізм, месіанство, насильство, авторитаризм, правота, зверхність), є онтологічною основою психічного росіян, впливає на всю структуру психіки всіх соціальних груп, формуючи колективну «тінь», яку вони воліють в собі не помічати, здійснюючи проєкції на «ворогів» з готовністю і виправданням їх знищення, відмовою від категоричного імперативу, ізоляцією, неготовністю жодної групи добровільно відмовитися від «величі». Російські науковці, психологи переважно омивають дану проблему через відсутність творчої наукової свободи в росії, імперську ідентичність, або маніпулятивно «обґрунтовують» політику кремля.

Українцям випала доля бути дзеркалом російської тіні. Вітчизняні психологи, вільні від імперськості, можуть допомогти росіянам деокупувати свою психіку від тіні, пройти, як німці, деімперіалізацію, перестати бути загрозою для себе, сусідів, світу в своїй імперській іпостасі, стати на шлях демократії і прийняття права інших народів бути собою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біблія / перекл. І. Огієнка. URL: ukrbible.at.ua.
2. Буркало В. Імперська матриця свідомості пушкінського вірша «Наклепникам Росії» і її паралелі та декодування в Україні / *Психологічні виміри культури, економіки, управління*. 2022. Випуск 24. С. 19–33.
3. Гордейчик Є. Путінська росія або російський путін? Чому відсторонення від влади диктатора саме по собі не отямить збожеволілого сусіда. URL: <https://chas.news/current/putinska-rosiya-abo-rosiiskii-putin->

chomu-vidstoronenn ya -vid-vladi-diktatora-same-po-sobi-ne-otyamit-zbozhevoolilogo-susida.

4. Грабовський С. Августійша шльондра як символ імперської величі. *Українська правда*. 17.06.2008. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2008/06/17/3469047/>.

5. Духніч О. Чому вони стали орками? Імперська ідентичність спонукає росіян гвалтувати та вбивати українців, пояснює психолог Вадим Васютинський. 14.06. 2022. URL: <https://life.nv.ua/ukr/socium/chomu-rosiyani-stali-orkami-psiolog-pro-impersku-identichnist-rosiji-ostanni-novini-50249668.html>.

6. Імперськість у Росії — фактор виживання, трансформації суспільства ми не побачимо, — політичний психолог. *Freedom*. 10.06.2023. URL: <https://uatv.ua/uk/imperskist-u-rosiyi-faktor-vyzhyvannya-transformatsiyi-suspilstva-my-ne-pobachymo-politychnyj-psyholog/>.

7. Кечур Р. Хто з ким воює? Психологічні портрети війни. *Zbruc*. URL: <https://zbruc.eu/node/111717>.

8. Константинов В. «Третього Риму» концепція. *Політична енциклопедія*; Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал Київ: Парламентське видавництво, 2011. С. 721.

9. Лаб'як І. Медведєв відреагував на звільнення Херсона заявою про «велич «руського міра». 11.11. 22. URL: <https://tsn.ua/politika/medvedyev-vidreaguвав-na-zvilnennya-herzona-zayavoуu-pro-velich-russkogo-mira-2199922.html>.

10. Лазур Н. У Росії жінку, яка засумнівалася у «величі імперії», силоміць викинули з автобуса. URL: https://24tv.ua/rosiyi-zhinka-rozkritikuvala-velich-imperiyi-yiyi-vikinuli-silomits_n2225477.

11. Наталіна Н. Безсуб'єкність життєвого циклу імперій та перспективи сучасного світопорядку. *Політичне життя*. 2022. Вип. 3. С. 25–32.

12. Основной закон России: величие страны и достоинство граждан / под ред. Ф.З. Алиева, Б.В. Межуева. Рыбинск: Медиарост, 2021. 256 с.

13. Півторак Г. Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 152 с.

14. Росія і її імперська ідентичність: лише повний розгром РФ може стати каталізатором змін. *Експрес*. 08.08.2023. URL: <https://expres.online/spetstema-2/>

rosiya-i-ii-imperska-identichnist-lishe-povniy-rozgrom-rf-mozhe-stati-katalizatorom-zmin.

15. Рубцов А. Мифология величия: как в России воскрешается имперская идея. URL: <https://www.rbc.ru/opinions/society/26/02/2016/56cfe95f9a7947ed925e57de>.

16. Хапаева Д. Рабские мечты об имперском величии. 2017. С. 207–236. URL: <https://www.academia.edu/>.

17. Юнг К. Г. Аіон: Нариси щодо символіки самості / пер. з нім. К. Котюк; наук. ред. укр. вид. О. Фешовець. Львів: Вид. «Астролябія», 2016. 432 с.

18. Юнг К. Архетипи і колективне несвідоме / пер. з нім. К. Котюк; наук. ред. укр. вид. О. Фешовець. Львів: Вид. «Астролябія», 2018. 608 с.

19. Юнг К. Психологія несвідомого. Київ: Вид. «Центр учбової літератури», 2022. 404 с.

20. Ясь О.В. Цар. *Енциклопедія історії України*: Т. 10: Т–Я / ред.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Вид. «Наукова думка», 2013. 688 с.

21. Beissinger M.R. Rethinking Empire in the Wake of Soviet Collapse. *Ethnic Politics After Communism* / ed. by Z. Barany, R.G. Moser. Ithaca, 2005. P. 14–45.

22. Motyl A.J. Why Empires Reemerge: Imperial Collapse and Imperial Revival in Comparative Perspective. *Comparative Politics*. 1999. № 31(2). P. 127–145. DOI: <https://doi.org/10.2307/422141>.

23. Nye J. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs Group, 2004. 191 p.

24. Pain E. The imperial syndrome and its influence on Russian nationalism. URL: <https://doi.org/10.3366/edinburgh/9781474410427.003.0003>.

25. Pruvost J. Fête des pères: d'où vient le mot "papa"? *Le figaro*. 17.06.2018. URL: <https://www.lefigaro.fr/langue-francaise/actu-des-mots/2018/06/17/37002-20180617ARTFIG00011-fete-des-peres-d-o-vient-le-mot-papa.php>.

26. Rummel R.J. Lethal Politics: Soviet Genocide and Mass Murder Since 1917. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, 1990. 287 p.

27. Russia and Ukraine: The end of Empires and inhumanity. URL: <http://ascendedmasterlight.com/mother-mary-on-russiasinvasion-of-ukraine/>.